
Středoevropská zahraniční politika nového Německa

Kurt Sontheimer, Gerd Kräh

S dovršením německé jednoty dne 3. října 1990 se začalo v Německu diskutovat o otázce, nakolik je dosavadní zahraniční politika spolkové vlády ještě adekvátní nové situaci, respektive zda by nové Německo nemělo převzít jiné – především další a závažnější – funkce na mezinárodní úrovni. Slova o „nové politické odpovědnosti“, kterou by si Němci měli uvědomit, se dostala do oběhu. Zabývali se jimi nejen sami Němci, ale i jejich sousedé. Diskuse o tom, zda a (v případě že ano) v jakém rozsahu by měla Spolková republika Německo nově orientovat svou zahraniční politiku, nabyla na závažnosti s vypuknutím krize v Perském zálivu. V této souvislosti se jedná převážně o vojenský příspěvek, jež by Spolková republika Německo měla v budoucnu poskytnout při akcích pod velením Organizace spojených národů. Otázka, jakou roli by mělo nové Německo hrát na mezinárodní úrovni, se často redukuje na bezpečnostně politický aspekt. Přitom tematika, jak může SRN napříště přispět (při vojenském nasazení) OSN, odráží v nejlepším případě pouze jeden dílčí aspekt celkové problematiky. Zatím však nejsou vůbec vytvořeny ústavní předpoklady pro takováto nasazení.

Politický vývoj v Evropě se neomezil pouze na proces znovusjednocení Německa, ale probíhal ruku v ruce s rozsáhlou změnou politického systému ve střední a východní Evropě. Svržení komunistické diktatury a první kroky k demokratizaci těchto států přinesly však z dlouhodobého hlediska nejen pozitivní výsledky. Politická a především hospodářská obnova střední a východní Evropy postupuje jen po krůčcích a probíhá pomaleji, než se původně předpokládalo. Tuto situaci názorně vystihuje dnes hojně užívané označení „ekonomický západo-východní spád“ v Evropě. Za této situace připadá zvláštní odpovědnost Spolkové republice Německo. Vzhledem ke své geostrategické poloze ve středu Evropy a na hranici dřívějších bloků, jakož i vzhledem ke své hospodářské potenci je povinna převzít funkci důležitou pro celkový pozitivní vývoj Evropy. Kromě toho není také na její vnitropolitické scéně žádný disent, odhlédneme-li od pravicových radikálů, kteří však mohou politiku ovlivnit jen okrajově. Jestliže byla východní politika vlády Brandt/Scheel v 70. letech ještě důvodem k vášnivým debatám politických stran v Německém spolkovém sněmu, vládne nyní dalekosáhlá shoda v tom, že Německu připadá velmi důležitá úloha ve vztahu ke státům střední a východní Evropy: To platí především o Polsku a Československu.

V této souvislosti se nejedná jen o hospodářský aspekt. Politický zvrát 1989/1990 poskytl příležitost postavit spolupráci se zeměmi střední a východní Evropy na nové základy. Přitom bylo právě na bilaterálních vztazích mezi Spolkovou republikou Německo a Československem znát, že vztah mezi oběma zeměmi byl stále ještě rozhodující měrou určován minulostí. To se ukázalo při diskusi v souvislosti s československo-německou smlouvou o přátelství a dobrém sousedství. Nezávisle na tom, že tuto smlouvu bylo potřebné, důležité a správné uzavřít, aby se vytvořila nová základna pro budoucí vztahy obou států, ukázaly politikům kontroverze kolem některých pasáží dokumentu v obou zemích, že tato smlouva ani neodstraňuje stávající obavy a výhrady, ani nemůže napravit vzájemné dějinné křivdy. Smlouva chce přispět k překonání problémů a k vytvoření nové základny pro pozitivní vztahy. Zároveň však rozvířila i některé problémy, jako je např. platnost mnichovské dohody, legitimita Slovenského státu, placení reparací, majetkoprávní nároky

sudetských Němců, které ukazují, že nový začátek je zatížen břemeny minulosti. Není tu místo k tomu, abychom se zabývali jejími jednotlivými body. Je však třeba mít na paměti, že diskuse kolem smlouvy o dobrém sousedství ukázala, že v obou státech zůstalo zatím nevysloveno mnoho, pokud se týká vzájemných vztahů; proces vytváření vzájemné důvěry teprve začal. Jednou ze základních premis trvalého přátelství je – jak řekl prezident V. Havel – „pokusit se žít v pravdě“.

To však nesmí zastířit skutečnost, že spolupráce mezi Spolkovou republikou Německo a Československem nabyla od podzimu 1989 novou pozitivní kvalitu. Začalo to v neposlední řadě tím, že československá média informovala o zániku NDR příznivě. Přijetí tisíců Němců, kteří chtěli z NDR odejít, na německém velvyslanectví v Praze, aby odtud mohli odcestovat do SRN, byl akt, jenž ministr zahraniční Hans-Dietrich Genscher označil jako „nezapomenutelný“. Spolková republika Německo je východoevropským státem – zejména Maďarsku a Československu – za jejich postoj v roce 1989 zavázána díky. Na tom se shodují jak vládní, tak opoziční strany v Bonnu. Tento dojem byl posílen ještě tím, že první oficiální návštěvy nového československého prezidenta V. Havla 2. ledna 1990 platily SRN a NDR.

Ke zlepšení bilaterálních vztahů mezi oběma zeměmi nedošlo však jenom v rovině politické, ale i na poli kulturním, hospodářském a vědeckém. Velmi rychle se zintenzívnily především vzájemné hospodářské vztahy. Už před rokem 1989 byla Spolková republika Německo jedním z nejdůležitějších západních obchodních partnerů tehdejší ČSSR. V roce 1990 bylo pak dosaženo v obchodních vztazích obou zemí rekordního obrátu 5,78 miliardy DM. Se zánikem NDR se hospodářská výměna dále zvýšila. Přitom se spolková vláda snažila poskytnutím překlenovací půjčky ČSFR vyrovnat pasívní saldo, které jí vzniklo v obchodu s bývalou NDR vytvořením měnové unie. Rozhodující význam pro ozdravení hospodářství ve východním Německu a ve střední a východní Evropě mají však dlouhodobé investiční programy, které byly v minulém roce zvýšenou měrou iniciovány. Při návštěvě saského předsedy vlády Kurta Biedenkopfa v únoru 1991 v Praze se například projednávaly vzájemné investiční záměry. Na druhé straně poskytl tehdejší český ministerský předseda Petr Pithart kromě jiného podnět k zesílení regionální spolupráce v pohraničním území obou států. Hospodářská kooperace, jako je například nástup wolfsburského koncernu Volkswagen do automobilových závodů Škoda, se považují za zvlášť důležité. Takovéto projekty sice ještě nefungují ve všech oblastech optimálně, což je vzhledem k rozdílným mzdám a také k představám německých a českých pracovníků pochopitelné. Avšak vnitropodniková napětí, k nimž tu proto občas dochází, není třeba přeceňovat.

Pro Československo jsou rozsáhlé obchodní vztahy a hospodářská kooperace na její cestě do Evropy mimořádně důležité. Vzhledem k tomu, že Československo provedlo své reformy velmi pozdě, Západ dlouhou dobu přednostně ekonomicky podporoval jiné východoevropské státy, jako je Polsko či Maďarsko, ale dnes už je to jinak. Jak pro Československo, tak pro téměř všechny státy nynější a budoucí střední a východní Evropy platí, že Spolková republika Německo je jejich nejdůležitějším partnerem ze všech západních průmyslových států. Mladé demokracie na východě Evropy potřebují hospodářský vzestup, aby měly dlouhodobě i politický úspěch. Avšak i pro státy Evropských společenství má rozhodující význam, aby se ze střední a východní Evropy stalo pásmo stability. Cílem bonnské politiky je proto pomoci zemím bývalého východního bloku, aby co možná nejdříve dosáhly politicky i hospodářsky standardu členských států Evropských společenství, aby se odstranily příkré rozdíly a Evropská společenství se mohla konečně rozšířit i na tyto země. Současně se od Spolkové republiky Německo očekává, že se na základě své ekonomické – a tím i politické – váhy v Evropských společenstvích zasadí o to, aby i státy bývalého východního bloku dospěly k takovému stavu, který by je opravňoval stát se plnoprávnými členy Evropských společenství a NATO. Nejdříve se však musí ve střední a východní Evropě vytvořit lepší ekonomické poměry, aby byl vstup prakticky umožněn; to bude zřejmě ještě dlouhá cesta. Spolková republika Německo je si toho vědoma. Sama by měla z brzkého členství východoevropských států v Evropských společenstvích pro-

spěch, protože užší spolupráce, která by z něho vyplývala, by znamenala další krok k mírnému vypořádání se sousedními zeměmi. Přijetí ČSFR do Rady Evropy 21. února 1991 mohlo být jen prvním krůčkem na cestě do Evropy a k plnému členství v Evropských společenstvích. V obou státech – Československu i Spolkové republice Německo – se doufá, že se příští vztahy budou utvářet pozitivně, stejně jako tomu bylo např. ve vztazích mezi Německem a Francií po druhé světové válce, kdy se ze zapřísáhlých nepřátel stali dobří spojenci.

Všechny signály uplynulých dvou let hovoří pro to, že se německo-československé vztahy budou nadále vyvíjet pozitivně. Smlouva o dobrém sousedství, jakož i řada dalších dohod (např. v září 1991 podepsaná dohoda o společném potírání organizovaného zločinu) k tomu vytvářejí dobrou základnu. Že se bude politický a ekonomický pokrok ve vztazích obou států nadále důsledně rozvíjet, krátkodobě zaručují i dobré osobní vztahy mezi německými a československými politiky. Proto je možné s dobrým svědomím konstatovat už dnes, že více než osmisetletá historie německo-československých vztahů se ubírá cestou k opravdovému přátelství obou států a jejich národů.

V květnu 1992